

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ**

**«ҚАЗАҚСТАН МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ ӨНІМДІ
ЖЫЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ
МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ПРОДУКТИВНОГО КОНЕВОДСТВА
В КАЗАХСТАНЕ И СТРАНАХ ЗАРУБЕЖЬЯ»**

**ПАВЛОДАР
2021**

ӘОЖ 636.1
КБЖ 46.11
Қ18

Редакция алқасының бас редакторы:

Садықов Е. Т., э.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ
Басқарма Төрағасы – Ректор

Жауапты редактор:

Ержанов Н. Т., б.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ
Басқарма Төрағасының ғылыми жұмыс және халықаралық ынтымақтастық
жөніндегі орынбасары

Редакция алқасының мүшелері:

Бексеитов Т. К., Асанбаев Т. Ш., Бурамбаева Н. Б., Акильжанов Р. Р.,
Баужанова Л. М., Кайниденов Н. Н. Кожобеков А. Б.

Жауапты хатшылар:

Ибраева А. К.

Қ18 «Қазақстан мен шет елдердегі өнімді жылқы шаруашылығының жағдайы мен даму перспективалары»: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. – Павлодар: Торайғыров университеті, 2021. – 363 б.

ISBN 978-601-345-232-6

«Қазақстан мен шетелдерде өнімді жылқы шаруашылығының жағдайы мен келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының (5-6 қараша 2021 жыл) жинағында келесі ғылыми бағыттар бойынша ұсынылған мақалалар енгізілген: Жылқы шаруашылығының даму жағдайы және келешегі, жалпы мал шаруашылығы, ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеу.

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.

Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 636.1
КБЖ 46.11

1 Секция. Жылқы шаруашылығының жай-күйі және даму перспективалары
1 Секция. Состояние и перспективы развития коневодства

EVALUATION ON THE APPLICATION OF FEED FORMULA FOR XINJIANG COMPETITIVE SPORT HORSE

AN LI, SHUANGYI DENG, XUEJIAO LI
Technology, Xinjiang Agricultural Vocational and Technical College,
Changji 831100, China

In order to provide comprehensive nutrition for horses, Two horse farms in northern Xinjiang were selected for the experiment. Three obstacle sport male horses aged 5 to 6 years old and weighing 500 to 550 kg, with similar body condition, first-filial generation of Akhal-Teke and Yili horse in the A racecourse. Three Yili male horses with similar body condition, aged 5 to 6 years old and weighing 450 to 500 kg were selected in the B racecourse. Feed intake was measured for 7 consecutive days, daily nutrient requirements and sports performance of sports horses with handicap and speed were calculated. The results show that: the daily intake of digestible energy, crude protein, calcium and phosphorus provided by impaired exercise horses was 10% to 15% higher than the feeding standard in the A racecourse. During the test period, all the results of steeplechase competitions were valid. There were penalties for hitting the bar, but there were no penalties for out of the field, no penalties for overtime, no penalties for falling from the horse, and occasionally for refusing to jump. The daily intake of digestible energy, crude protein, calcium and phosphorus provided by fast moving horses is 10% to 15% higher than the feeding standard in the B racecourse. The test results of speed sports competitions are valid, the test results are within 70 ~ 75 s, the test results are very stable. The results indicate that these two diets are suitable for Xinjiang handicap horse and speed horse respectively and can meet the maintenance and sports nutrition needs of adult sports horse.

Key words: sport stallion; feed formula; concentrate; roughage; nutritional needs; performance

ISBN 978-601-345-232-6

© Торайғыров университеті, 2021

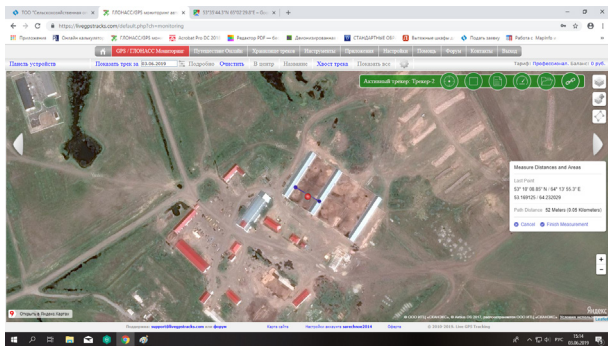

Рисунок 6 – Фотография со спутниковой карты контроля за трекером косячного жеребца молочных кобыл в леваде

Таким образом, внедрение современных решений в управление коневодческой фермой, в частности, использования трекеров слежения позволяет не только проводить постоянный мониторинг месторасположения конепоголовья, дистанционно контролировать работу обслуживающего лошадей персонала, но и рационально использовать пастбищные угодья, учитывать температуру воздуха в реальном времени, среднесуточное расстояние, пройденное животными, их среднюю скорость и множество других параметров.

ЛИТЕРАТУРА

1. Туркестанов Т. Казахстан. Кражам скота мешаает цифра URL <https://kazakh-zerno.net/144080-kazakhstan-krazham-skota-meshaet-tsifra/>(дата обращения: 07.09.2019)
2. Смаилов К. Ш, Исаева Ж. Б. Использование естественных пастбищ в условиях вертикальной зональности юго-востока Казахстана [Текст] /К.Ш.Смаилов, Ж. Б. Исаева// Многопрофильный научный журнал КГУ им. А. Байтурсынова «3I: intellect, idea, innovation – интеллект, идея, инновация». - 2019. - №1. - С. 121-128.
3. Ефремов Н. В., Семенов Р. А., Потапов Е. В. [и др.] Мониторинг передвижения табуна через GPS-трекер // Научное сообщество студентов XXI столетия. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. XIV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 14. URL:[http://sibac.info/archive/technic/8\(11\).pdf](http://sibac.info/archive/technic/8(11).pdf) (дата обращения: 07.09.2019)

ЖЫЛҚЫ ӨСІРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

СЕЙТЕУОВ Т. К.

PhD, қауым. профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ЛАЗАРЕВ Д. И.

а.-ш.ғ.к., Жылқыларды көбейту орталығының ғылыми қызметкері,
«Hartley Horse House» ЖШҚ, Мәскеу облысы, Шахов ауданы

АПСАЛИКОВ М. Ш.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

ЖАГИПАРОВА М. Е.

биология магистрі, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазіргі жылқы шаруашылығының ілгерілеуі әлемнің өндіруші айғырларының генетикалық әлеуетін тиімді пайдалануға тікелей байланысты. Ғылымның соңғы жылдардағы жетістіктері жылқы өсірушілерді жоғары технологиялық қондырғылармен, жаңа биотехнологиялық әдістермен және көбею әдістерімен қамтамасыз етті. Оларды біздің елде тиімді пайдалану Ресейден алынған жылқылардың сапасын жақсартатын құралдардың біріне айналуы және отандық жылқы шаруашылығын әлемдік нарықта ілгерілетуге ықпал етуі тиіс.

Қазіргі кезде жылқы шаруашылығының биотехнологиялық әдістерін екі топқа бөлуге болады: өндірістік және зертханалық.

Көбеюдің өндірістік әдістері қазіргі заманғы жылқы шаруашылығының күнделікті тәжірибесінде кеңінен таралған және оларды кез келген шаруашылықта қолдануға болатындығы. Бұл, ең алдымен, қолданылатын сперматозоидтардың түріне қарамастан, қолдан ұрықтандыру әдісі. Бүкіл әлемде индустриялық сипатқа ие болған және клиникаларда ғана емес, жылқы фермаларында да жүргізілетін екінші әдіс – эмбрионды көшіріп отырғызу.

Күрделі жабдықты, жоғары білікті мамандарды қажет ететін және ірі клиникалар мен ғылыми орталықтардың қабырғасынан әлі шықпаған әдістерді зертханалық әдістер деп атайды. Бұл әдістерге гаметаларды манипуляциялау (ICSI, GIFT, IVF), эмбриондарды манипуляциялау, сонымен қатар геномды манипуляциялау – жыныстық сперматозоидты алу және клондау жатады.

Біздің елімізде қазіргі кездегі барлық әдістердің ішінде жылқы шаруашылығының қызметтері үшін нарықта ең қолжетімді және көбірек ұсынылатыны - қолдан ұрықтандыру әдісі [1, б. 7-9].

Ұрықтандырудың дәстүрлі әдісінің артықшылығы өте маңызды. Бұл әдіс өндіруші айғырдың әлеуетін пайдаланумен

қатар, көбею және асыл тұқымды жұмыстарын үзбей жүргізуге, спортпен айналысатын сәйгүліктерді тартуға мүмкіндік береді. Биелердің иелері айғырлардың кең тандауын алады, ал терең мұздатылып қатырылған шәует оны шексіз етеді, бұл сізге бүкіл әлемдік генетикалық әлеуетті пайдалануға мүмкіндік береді.

Жануарлар арасында тікелей байланыстың болмауы өндірушілердің жарақат алу қаупін болдырмайды, жыныстық және байланыс ауруларының таралуына жол бермейді. Шәуетті терең мұздатып қатыру арқылы биоматериалды ұзақ сақтауға және тасымалдауға мүмкіндік береді. Бұл әдістің тиімділігі жаңа алынған және тасымалданатын шәуетті қолданғанда 70–90 %-ға, ал терең мұздатылып қатырылған шәуетпен ұрықтандыруда 30–50 %-ға жетеді, бұл қымбат импорттық шәуетті сатып алу кезінде ұмытылмауы керек. Терең мұздатылып қатырылған шәуетті қолдану биенің денсаулығын мұқият бақылауды және оның репродуктивті жүйесін диагностикалауды қажет етеді.

Келесі әлемде кеңінен таралған және біздің еліміз үшін бірегей өндірістік әдіс – жылқы эмбриондарын көшіріп отырғызу. Әдіс 20 ғасырдың екінші жартысынан бастап жоғары өнімді асыл тұқымды етті бұқалардың эмбриондарын сауын сиырлардың жатырына көшіріп отырғызу арқылы сүт фермаларында етті бағыттағы жас төлдер алу. Жылқы шаруашылығында эмбриондарды көшіріп отырғызу мен сау ұрпақ туудың сәтті тәжірибесі алғаш рет Жапонияда 1973–74 жж. КСРО -да С. Г. Лебедев, және осы жолмен алынған алғашқы құлын 1982 жылы ақпанда туған. Бірқатар объективті себептерге байланысты эмбрионды көшіріп отырғызу ұзақ уақыт бойы біздің елде зертханалық және ғылыми әдіс болып қала берді. Бүгінде жылқыларға ветеринарлық және зоотехникалық қызмет көрсету нарығының дамуымен бұл әдіс өндірістік деңгейге өтуге жақын [2, б. 331–335].

Қысқаша айтқанда, эмбриондарды көшіріп отырғызу процедурасы келесідей. Генетикалық ана болуға тиіс донор бие эмбриотрансфердің тәуекелдері мен жоспарланған тиімділігін бағалау үшін толық гинекологиялық клиникалық тексеруден өтеді. Оған репродуктивті қызметі жақсы реципиент таңдалады, оның жыныстық жетілуінің сыртында анатомиялық, физиологиялық даму деңгейі ұрық көшіріп отырғызуға қойылатын алғашқы шарттарына толық сәйкес болуы керек. Донор биелер мен реципиенттердің күйігін сәйкестендіру (синхронизация). Донор биені таңдалған айғыр ұрықтандырады, содан кейін барлық биелерде овуляция

уақыты анық жазылады. Донор мен реципиенттің синхронды овуляциясы 24–72 сағат ішінде болуы керек (жақсырақ 0–48) [3, б. 151–155].

8–9 күндері эмбрион донор биенің жатырынан шәйіп алынады. Алынған эмбриондарды шәйіндінің ішінен стероимикроскоп арқылы тауып, кейін оның тіршілік қабілеттілігін морфологиялық көрсеткіштері бойынша бағаланып, сапасы жақсы эмбриондарды арнайы катетер арқылы реципиент биенің жатырына көшіріп отырғызады. Іштенудің сенімділігі үшін қабылдаушы биеге буаздықтың ерте кезеңінде, плацента жұмыс істей бастағанға дейін сақтау үшін гормональды терапия тағайындалады. Кейінгі ультрадыбыстық бақылау қалыпты буаздық кезіндегідей жүргізіледі. Процедурадан кейін донор бие спортқа қайта оралуы мүмкін, немесе өзінің басқа төліне іштене алады.

Жаңадан шәйіп алынған эмбриондарды көшірі отырғызумен қатар, салқындатылған және терең мұздатылып қатырылған ұрықтарды тасымалдауды тәжірибеде іске асырады. Есептеулерге сәйкес, ұрықты көшіріп отырғызу арқылы жылына бір донор биеден 10 немесе одан да көп құлын алуға болады. Бұл технология асыл тұқымды биелердің генотиптерін қысқа мерзімде көбейтіп пайдалануға, сапасы жағынан тексерілген төлдерді қарқынды өсіруге және жақсартуға мүмкіндік береді, яғни, эмбриондарды терең мұздату әдісін қолдану бірден бірнеше проблемаларды жояды, донор мен реципиенттің жыныстық циклдерінің синхронизациясымен байланысты, эмбрионды экстракция мен трансферт арасындағы уақыт ішінде манипуляциялаудың шектеулі уақыты, эмбриональды материалды тасымалдау жеңілдейді және ең бастысы жануарларды шекара арқылы тасымалдау кезінде ветеринарлық шектеулер жойылады.

Эмбрионды көшіріп отырғызудың тиімділігін бағалау кезінде бұл процедураның барлық кезеңдерінде туындайтын тәуекелдерге байланысты екенін түсіну керек. Донорды ұрықтандырудың тиімділігінен бастап, оның ішінде эмбрионды жуу, манипуляция, көшіріп отырғызу кезінде жоғалту қаупі және реципиенттегі іштену қаупімен аяқталу.

Ең қолайлы жұмыс жағдайында эмбриондарды көшіріп отырғызу тиімділігі жаңа шәйіп алынған өміршеңдігі жақсы эмбриондар үшін 70–90 % болуы мүмкін. Салқындатылған эмбриондар 60–80 % жағдайда құлын туады, ал терең мұздатылып

катырылған эмбриондармен жұмыс істеудің тиімділігі 30-60 % құрайды.

Әлемдік тәжірибеде онлайн-аукциондар арқылы дайын эмбриондарды сату өзін жақсы көрсетті, өте құнды генотиптердің бағасы бірнеше ондаған мың еуроға жетеді. Ыңғайлы болу үшін көптеген эмбриондар алушының реципиент-биесінің құрсағында сатылады.

Біздің елімізде бұл әдістің болашақта дамуы, отандық мамандардың ұқсас жұмыстарымен таныстырудан және эмбриондарды көшіріп отырғызатын біліктілігі жоғары мамандар дайынау болып отыры. Бүгінде сұранысқа ие болған биелерден төл алу керек.

Ең танымал әдістердің бірі - ЭКӨ немесе экстракорпоральды ұрықтандыру, яғни, дененің сыртында, басқаша айтқанда «пробиркада». Лапароскопиялық биопсия әдісімен алынған жұмыртқа шәуетпен бірге арнайы Петр тостағаншасына салынады, онда микроскоп арқылы визуалды бақылауда аналық клетканы ұрықтандыру процесі жүреді, содан кейін алынған зигота одан әрі «in vitro» өсіріледі. Жатырға көшіріп отырғызғанға дейін немесе жаңадан ұрықтандырылған зигота ананың немесе суррогат ананың ұрық түтігіне имплантацияланғанға дейін.

Тағы бір әдіс - донор биенің ооциті мен айғырдың шәуетін жасанды түрде ұрықтандыруды қабылдайтын түтікке орналастыру. Әдіс GIFT деп аталады (ағылшын тілінен gamete interafallopian transfer). Бұл субфертильдік биелерден құлын алуға мүмкіндік береді. Техниканы одан әрі жетілдіру GIFT әдісін коммерциялық және зерттеу мақсатында қолдануға мүмкіндік беруі тиіс.

Жылқылардың бедеулігін емдеудің тағы бір заманауи әдісі – ICSI (ағылш. ICSI - IntraCytoplasmic Sperm Injection, интрацитоплазмалық сперматозоидтарды инъекциялау). Әдіс келесідей. Морфологиялық жағынан ең мінсіз және белсенді сперматозоидтарды микроскоппен таңдайды, оны құйрығын кесу арқылы иммобилизациялайды және микротонға сорады.

Донор биеден алынған ооцитке микроинне арқылы иммобилизацияланған сперматозоид енгізіледі және ұрықтандыру жүреді. Бір апта ішінде эмбрион «in vitro» инкубацияланады, содан кейін эмбрион әдеттегі ұрықты көшіріп отырғызу сияқты реципиент биенің жатырына көшіріп отырғызылады.

Бұл жетілдірілген репродуктивті әдісті табиғи іштене алмайтын биелерге қолданады (мысалы, биенің жүктілігін сақтап

қалуға кедергі келтіретін созылмалы жатыр ауруы, жатыр мойны жарақаты немесе басқа репродуктивті жол жарақаты бар биелер). Сондай-ақ, рәсімді шәуеттің сапасы стандартты ұрықтандыру процедураларында қолдануға мүмкіндік бермейтін айғырларға жүргізуге болады.

IVF, GIFT, ICSI - бұл жоғары білікті мамандардың және арнайы зертханалық жабдықтардың ауыр еңбек шығындарын талап ететін қымбат процедуралар. ICSI процедурасын дайындау мен енгізу шамамен \$ 10 000 құрайды. Тиісінше, мұндай әдістермен алынған төлдер, бұған жұмсалған күш пен ресурстарды ақтау үшін жеткілікті құнды болуы керек.

Білімді көп қажет ететін, қымбат және таза зертханалық әдістерге жылқыларды клондау мен геномдық манипуляциялар жатады. Атап айтқанда, өте жоғары ықтималдықпен белгілі бір жыныстың ұрпақтары алынған жыныстық сперматозоидтарды алу. Ірі қара өсіруде және шошқа өсіруде бұл әдіс сәтті қолданылады және қазірдің өзінде өндірістік әдіс болып табылады, алайда жылқы шаруашылығында ол әлі күнге дейін зертханалық ғылыми зерттеулер сатысында тұр, ол жылқы шаруашылығының ерекшеліктерімен көбірек байланысты, процедураның күрделілігі. Жылқы шаруашылығы – бұл бірегей тауарлы өнім өндіру және жылқы өсірушілердің көпшілігінде, мысалы, мал шаруашылығынан айырмашылығы, 2–3 бие бар. Бір жынысты шәуетті қолданғанда, әр 100 сиырдан 90 ұрғашы бұзау алу үлкен жетістікке жетеді және шәуетті жынысына қарай бөлуде коммерциялық табыс әкеледі. Жылқы шаруашылығында бұл биенің 100-нен 10-ы дегенді білдіреді.

Бүгінде жылқы өсірушілер әлі күнге дейін жылқы өсіру мен өсірудегі ең консервативті өндірушілердің бірі болып табылады, бірақ ғылымды дамыту арқылы, селекционерлердің жұмысына жаңа технологияларды көбірек енгізе алады. Отандық жылқы шаруашылығы жылқы өнеркәсібінің ішкі нарығына барған сайын дамып келе жатқан заманауи биотехнологияның барлық жетістіктерін толық қолдана отырып, шетелдік бәсекелестер деңгейіне бір немесе бірнеше қадамға жақындауға мүмкіндік алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мағаш Аятханұлы, Тоқтар Бексейитов. Жануарлардың ұрығын көшіріп отырғызу. – Павлодар : Кереку, 2010. – 138 б.
2. Мағаш Аятханұлы. Жануарлардың өсіп-өну биологиясы мен биотехнологиясы. – Павлодар : «Brand Print», 2010. – 408 б.

3. Мағаш Аятханұлы, Ганбат Санжжавын. Жануарлардың ұрығын көшіріп отырғызу. – Павлодар-Улаанбаатар, 2012. – 186 б.

ПРОФЕССОР Б.Х.САДЫҚОВТЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЫЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕҢБЕГІНІҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ

СҰЛТАНОВ Ө. С.

а.-ш.ғ.к., доцент, «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру және өңдеу»
кафедрасы, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,
Нұр-Сұлтан қ.

ҚОРАБАЕВ Ж. З.

б.ғ.к., доцент, «Ауыл шаруашылығы және биоресурстар» кафедрасы,
Семей қаласының Шәкірім атындағы университеті, Семей қ.

Қазақстандағы жылқы шаруашылығының даму тарихында өзіндік із қалдырған, шәкірттер тәрбиелеп, ғылыми мектебін қалыптастырған ұлағатты ұстаз, үлкен ғалымның бірі ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор Садықов Байдолла Хамзаұлы болатын.

Алдымен ғалымның қысқаша өмірбаянына тоқталайық. Байдолла Хамзаұлы 1908 жылы Шығыс Қазақстан облысының Ұлан ауданында дүниеге келген. 1933 жылы Алматы зоотехникалық-малдәрігерлік институтын және Бүкілодақтық ауыл шаруашылығы экономикасы ғылыми-зерттеу институтының аспирантурасын (1935) бітірген. 1935–1938 жылдар аралығында Қазақстандағы ауыл шаруашылығы экономикасы институтының аға ғылыми қызметкері ретінде колхоздар мен жылқы зауыттарының ұйымдастыру-шаруашылық жоспарын құрастыруға қатысып, ол республикадағы осы салалардың жұмыстарын жоспарлаудың негізіне айналды. 1940–1941 жылдары Мәскеудегі Бүкілодақтық ауыл шаруашылығы көрмесіндегі Қазақстан павильонының директоры болды. [1, 15-16 б.].

1935–42, 1945–46 ж. Қазақ мал шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтында аға ғылыми қызметкер, директор, 1944–45 ж. ВАСХНИЛ-дің Қазақ бөлімшесі Төралқасы төрағасының орынбасары, 1946–54 ж. Қазақ КСР ҒА-ның Эксперименттік биология институтында бөлім меңгерушісі, 1954–86 ж. Семей зоотехникалық-малдәрігерлік институтының ректоры, кафедра меңгерушісі, профессор қызметтерін атқарған [2, 646 б.].

Міне, жоғарыдағы жолдардан Б. Х. Садықовтың сан қырлы тұлға болғанын көруге болады. Осы мақалада соның кейбіріне тоқталғанды жөн санадық.

Біріншіден, ол үлкен ғалым, ғылыми жұмыстарды шебер ұйымдастырушы. Жоғарыда атап кеткендей, республикалық мал шаруашылығы ғылыми-зерттеу институтының басшысы болуы соның бір дәлелі. Жылқы саласы бойынша ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы атағын қорғаған алғашқы қазақ, профессор. Кезінде Бүкілодақтық салалық «Разработать и внедрить технологию повышения мясной и молочной продуктивности казахских лошадей типа «Джабе» және республикалық «Совершенствование технологии производства конины и кумыса в северо-восточной части Казахстана» атты тақырыптар бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарына басшылық жасады. Соның нәтижесінде республика бойынша қазақтың жергілікті «Жабы» тұқымды жылқысын өсіретін 6 асыл тұқымды жылқы фермасы, 2 асыл тұқымды шаруашылық (Шығыс Қазақстан облысындағы «Обухов», Павлодар облысындағы «Ақшиман» - аймақтық ерекшеліктерін ескере отырып жылқы шаруашылығын дамытудың ғылыми - негізделген жүйесі дайындалды) және дон жылқы тұқымын өсіретін асыл тұқымды жылқы фермасы құрылды [1, 17 б.].

Б.Х.Садықов 100 ден астам ғылыми мақалалар мен әдістемелік нұсқаулар жариялады. Оның ішінде өзінің авторлығымен жарық көрген - «Биологические и хозяйственные особенности адаевской лошади» // Алма-Ата, АН Каз ССР, 1958. – 143 с.; «Мясная продуктивность лошадей Казахстана и пути ее повышения». А-Ата, 1970. – 57 с.; «Конина». Алма-Ата. Кайнар, 1981. – 85 с. – секілді ғылыми еңбектері әлі де өзектілігін жойған жоқ.

Сонымен қатар, біз, ғалымның шәкірттерімен бірге жариялаған және ғалымдар әлі күнге дейін сілтеме жасайтын кейбір еңбектерін осында келтірген орынды деп санаймыз:

- Садықов Б. Х., Дадебаев М. К., Асанбаев Т. Ш. Эффективность табунного коневодства. // Коневодство и конный спорт. – М., 1984. № 6.– С. 8-9.

- Садықов Б. Х. Сравнительные показатели комплекции казахских и улучшенных лошадей // Труды Семипалатинского зооветинститута. Т.5 -1971, - с.43-49.

- Садықов Б.Х., Дадебаев М.Г., Садыбаев Е.К. Откормочные и мясные качества молодняка лошадей в условиях Абайского района, Семипалатинской области // Науч.тр. Алма-Ата, 1981. - Т. 37.

Мазмұны

1 Секция. Жылқы шаруашылығының жай-күйі және даму перспективалары

1 Секция. Состояние и перспективы развития коневодства

An Li, Shuangyi Deng, Xuejiao Li Evaluation on the application of feed formula for Xinjiang competitive sport horse	3
Атейхан Б., Баян Ш. М., Нурлан Б., Пшенбаева П. А., Ташенова А. К. Жылқы шаруашылығының тарихы мен халық шаруашылығындағы маңыздылығы	10
Ансаған Е. Е., Оспанова Н. Н. Перспективы использования IT-технологий в животноводстве	14
Байдалин М. Е., Байдалина С. Е., Богапов И. М. Многолетний пастбищный конвейер – фактор развития продуктивного молочного коневодства конюшенно-пастбищной системы содержания. 18	
Брель-Киселева И. М. Опыт применения отечественной кормовой добавки «Al Karal» в рационе кормления жеребцов-производителей костанайской породы лошадей 24	
Gemingguli M., Iskhan K. R., Tang C., Li H. S., Li Y., Qi A., Wunirifu W., Ding L. Y., Wumaierjiang A. Genetic diversity and population structure of Kazakh horses (Equus caballus) inferred from mtDNA sequences	31
Зейнуллин А., Буранбаев Б. М. Қазақтың асылтұқымды Нарын типті жылқыларының өнімділігі.....	42
Комардина Л. С., Гибадуллин Р. В. Паразитоценозы лошадей в крестьянских хозяйствах Баян-Аульского района Павлодарской области	45
Омаров М. М., Акимбеков А. Р., Жумадилова А. С. Продуктивность казахских лошадей жабе различных заводских линий .51	
Рахманов С. С. Сравнительная характеристика молочной продуктивности отечественных пород лошадей	58
Рзабаев К. С. Жергілікті жылқы тұқымдарын қарқынды бордақылау	64
Рзабаев С., Рзабаев Т. С., Рзабаев К. С. Биелерді механикаландырылған саууды ұйымдастырудың онтайлы әдісімен сүтті жылқы шаруашылығында зоотехникалық іс-шараларды жүргізу жүйесін әзірлеу	68
Рысалдина А. А., Сафронова О. С. Мониторинг табунных лошадей системами спутникового слежения	79
Сейтеуов Т. К., Лазарев Д. И., Апсаликов М. Ш., Жагипарова М. Е. Жылқы өсірудегі заманауи технологиялар	85

Сұлтанов Ө. С., Қорабаев Ж. З.

Профессор Б. Х. Садықовтың Қазақстанның жылқы шаруашылығы тарихындағы еңбегінің кейбір қырлары	90
Токтасынова А. Э., Садвакасов С. Т., Дюсембаев А. Т., Асанбаев Т. Ш. Влияние этологии табунных лошадей на продуктивность в разные сезоны года	95
Турабаев А. Т. Элементы технологии содержания лошадей в ТОО «Alakol Asyl Zhylqysy»	109
Чиргин Е. Д., Баймуканов Д. А., Семенов В. Г., Исхан К. Ж. Омаров М. М. Продолжительность хозяйственного использования кобыл литовской тяжеловозной породы	115
Шарапатов Т., Асанбаев Т. Ш., Садвакасов С. Т., Дюсенов А. М., Мусина Б. А. Влияние новоалтайской породы на мясную продуктивность местных казахских лошадей в условиях КХ «Анар» Павлодарской области	122
Шарапатов Т. С., Асанбаев Т. Ш., Шауенов С. К. Молочность казахских кобыл типа жабе и их помесей	130
Ибраева А. К., Асанбаев Т. Ш., Атейхан Б., Смаил А. С. Племенное совершенствование лошадей конезавода ТОО АФ «Ақжар Өндіріс»	135
Исхан К. Ж., Асылбеков Ш. Б., Өтебаев Ж. М., Бердалина А. Ж., Онгакулова А. Е. Селекционно-племенная работа с казахскими лошадьми типа жабе в крестьянских хозяйствах	140
Несипбаева А. К., Өтебаев Ж. М., Исхан К. Ж., Джунусова Р. Ж. Жылқы жануарының тоқ ішегіндегі ас қорыту ерекшелігі	145
Өтебаев Ж. М., Исхан К. Ж., Хасанов Н. Р., Жылқышыбаева М. М. Зоотехническая характеристика ведущих жеребцов-производителей чистокровной верховой породы Республики Казахстан	149

2 Секция. Жалпы мал шаруашылығы

2 Секция. Общее животноводство

Атейхан Б., Кайниденов Н. Н., Садыккалиев А. М., Ибраева А. К., Смаил А. С. Ірі қара малды қолдан ұрықтандырудың тиімділігі	158
Әбу А. Ә., Джетписбаева Б. Ш. Бұқаларды ұрпағының сапасымен бағалау және бұқашықтарды өз өнімділігімен сынақтан өткізу	162
Барлықов С., Нуркадырова И. Д., Құлатаев Б. Т. Еділбай қозыларының биологиялық және өнімділік сапалық көрсеткіштерін арттыру ерекшеліктері	167

Кажобаева Г. Т., Балакина М. К.	
Ет өнімдерін өндіруде жылқы етін ұтымды пайдалану	334
Султанов О. С., Жикишев Е. К.	
Технология производства сухого саумала на промышленной основе ...	343
Туганова Б. С., Тұрышбек Р. К.	
Дөнді дақылдарды пайдалана отырып, дәстүрлі ұлттық сүтқышқылды сусындарын өндіру технологиясын жетілдіру	349
Туганова Б. С., Усенова А.	
Пастообразный сывороточный сыр, обогащенный пребиотиками и пищевыми волокнами	353

**«ҚАЗАҚСТАН МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДЕГІ
ӨНІМДІ ЖЫЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ
ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

Техникалық редактор З. Ж. Шоқубаева
Корректор: А. Р. Омарова
Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова
Басуға 04.11.2021 ж.
Өріп түрі Times.
Пішім 29,7 × 42 1/4. Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 20,9. Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 3828

«Toraighyrov University» баспасы
«Торайғыров университеті» КЕ АҚ
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.